

POSLANSTVO BESEDE

V L A D I M I R L E V S T I K

Prvo, na kar mislimo, kadar izrečemo besedo „narod“, je jezik. Naj bo lastnosti, ki očrtavajo pojem naroda, še toliko, nobena ni bolj značilna, bolj nepogrešljiva in sama v sebi bolj nesporno veljavna od te. Rasno utegne biti narod zlit iz različnih prvin; njegova zgodovinska pota utegnejo biti posledek tuje volje, naključja in drugih vplivov, ki niso z njegovim najnotranjim bistvom v nobeni nujni zvezi; socialno utegne biti raztrgan na razne tvorbe in med seboj do klanja sprte razrede; gospodarsko in politično je morda zrašččen v skupne sestave z drugimi narodi; kaj dela, da se vendar loči od njih? Kaj spaja Angleža iz Londona z Angležem iz Nove Zelandije, Francoza iz Normandije s Francozom na Vražjem otoku, poreskega kmeta z vojvodinskim Švabom, z nemškim naseljencem v Združenih državah, v Rusiji, v Južni Ameriki? Kaj dela, da smo eno: mi tukaj in oni tam, ob Soči in Zili in Dravi, in še drugod po svetu, v westfalskih in lorenskih rudnikih, ob Michiganskem jezeru in v kanadskih gozdovih? Kaj dela, da smo isto, da smo mi: Slovenci, slovenski narod?

Marsikaj, poreče kdo. Vendar: kolikorkoli je tega marsičesa, vse se lahko izpremeni, vse lahko mine in izgine, dokler nam ostane naš jezik. Ker smo ga imeli, zato smo. Dokler ga bomo imeli, toliko časa bomo. Iz njegove moči smo živeli in bomo živeli, ne samo v zmislu političnih programov, ki jih čas piše in briše, ampak v neskončno višjem zmislu duhovnega in nravstvenega obstajanja, v najresničnejšem zmislu večne naloge, da nosimo z ostalim človeštvom vred svoj delež doživljanja in spoznavanja, dela in borbe, ustvarjanja, trpljenja in zmagoslavja ter z ostalim človeštvom vred osvojimo in bratsko oddamo svoj delež luči.

*

Vidim, da sem s temi besedami označil svojemu razglabljanju smer. In res ni moj namen, ponavljati dejstva, ki jih najdemo, pregledno na-

šteta in razložena, v obče dostopnih knjigah; vse to so znane reči, in vse te reči so mrtva učenost, ako gledamo nanje brez nekega načelnega, globljega razumevanja, brez žive zavesti tistega, za kar gre. Prav o tem bi rad z bralcem premišljeval. V tem času, ko se pojmi tako kalijo in ljudje tako razhajajo, da drug drugemu več ne vidi v misel in v srce, bi rad z njim iskal odgovora na vprašanja:

„Ako je narodni jezik taka odločilna, usodotvorna svojina, v čem je skrivnost njegovega vpliva? Kje je zasidran v nas? Kakšna je naloga, kakšno je poslanstvo jezika v življenju vsakega človeškega bitja, v življenju in zgodovini vsakega naroda? In končno: kje so sledovi poslanstva slovenske besede in kam nam kažejo pot?“

*

Neizmerni pomen jezika se napoveduje že v tem, da je njegov začetek na razhodišču človeka in živali.

Kakor med človekovim telesnim ustrojem in telesnim ustrojem drugih sesalcev ni bistvenih razlik, tako bi najbrže precenjevali prva človeška bitja, če bi jim prisojali kdo ve koliko višje umstvene zmožnosti in kdo ve koliko bogatejše duševno življenje kakor njihovim bratom in sestram v naravi. Šimpanz, orangutan, slon in naša vsakdanja tovariša, pes in konj, so vsekako v neki meri obdarjeni z mislijo in čuvstvom, in verjetno je, da jih naši prvi predniki v tem oziru niso znatno prekašali. Odločilna razlika je šele v tem, da je ostalo to notranje življenje pri živalih zaklenjeno v molk, v skopo mimiko, v nezadostnost siromašne lestvice glasov, in je ob tej pregradi tudi zastalo, med tem ko je človek našel v sebi dovolj obsežna sredstva, da je mogel ujeti svoje čuvstvo, svojo misel in svoje hotenje v popolnejši izraz in s tem razširiti svoje življenjsko torišče iz vnanjosti navznoter in iz notranjosti navzven. Tako pomeni rojstvo jezika obenem tudi zbujenje duše, prihod Duha, ki bo poslej črtal človeku obraz po svoji podobi, in s tem vred pričetek vsake višje, človeške skupnosti med ljudmi.

Recimo, da je bil jezik na svoji prvotni stopnji samo občevalno sredstvo. Človekovo življenje je bilo preprosto in divje, in taka je bila tudi njegova beseda; vendar — ne dolgo. Misel in čuvstvo, ki jima je bil jezik izraz, sta se ob neprestani vaji širila in krepila kakor mišice na telovadčevih lakteh. Zmožnost jezika je ustvarjala pogoje za klitje idej; možnost občevanja med ljudmi je pospeševala razvoj njihovih medsebojnih zvez, večala obseg njihove dejavnosti in množila bogastvo njihovih izkustev; tako je nezajezljivo kipel v življenje svet novih predstav in pojmov, ki so terjali izraza in dobivali izraz.

Vzemimo otroka in mu dajmo gosli v roke! Najprej bo izvabljal strunam nevesčče, nato pa čedalje bolj ubrane glasove; njih zvenenje bo dramilo v njem hrepenečo slutnjo nečesa, kar bi se hotelo izraziti, in ga bo tako gnalo, da bo iskal novih in novih prijemov, dokler ne ubere prvega preprostega napeva in dokler se iz te preprostosti sčasoma ne vzpne v svet najvišjih harmonij. Prva poteza z lokom je odločilna; ako je kal godbe v njem, se bo naučil igranja tudi brez učitelja — podobno kakor človek davnine, ki mu je bil za ves njegov razvoj iz živalstva v človečanstvo edini učitelj skrivnostni instrument besede.

Za naše premišljevanje ni važno, kdaj, na kolikih in katerih krajih zemlje se je izvršil ta čudež jezika, kako so se jeziki razvijali in izumirali, in kje so korenine jezikov, ki jih govori človeštvo danes. Važno je to, da obstoji šele od tega trenutka človek kot višje bitje in živi življenje, vredno človeškega imena; da je v tem trenutku prvi pričetek zgodovine, ako razumemo pod zgodovino pot, ki je v tisočletjih vodila človeštvo navzgor. Beseda in duh sta ostala na vsej tej poti neločljivo zaraščena drug v drugega. Človeštvo, narod, družina, posámezniik so se v svojem medsebojnem občevanju čedalje mnogoterneje izpopolnjevali, stiki med ljudmi so postajali čedalje rodovitnejši; poglobljala in razvijala so se človekova čuvstva v dobrem in zlem, svet njegovih spoznanj se je širil iz končnosti v neskončnost. Na perotih besede je letel njegov duh vse višje, vse dalje, dokler ni razpel svojega hotenja v vseмир. Strast duhovnega osvajanja, želja po znanju, prosveti in napredku, ki so sami po sebi slast in hkratu podlaga zboljšanju vnanjega položaja tako za narod kakor za poedinca — ta najvišja vseh strasti se je neizkorenljivo zarasla v bitje človeštva, v bitje vsakega naroda in, čeprav v še tako skromni meri, v bitje vsakega človeka. Beseda, mati dejanja, je delala narode bogate z duhom in zlatom; beseda je trgala spono nevednosti, lomila jarem zatiranja, gradila barikade, nosila prapor politične, socialne, verske in duhovne svobode ter kazala iz vsake sedanosti pot v lepšo, pravičnejšo, plemenitejšo prihodnost. Sladka beseda materinih ust je dramila v življenje vse milijarde ljudi od prvega do današnjega dne, vodila njih otroške korake, jim vcepljala čednost, vero, ljubezen in voljo do dobrega, in nadaljevala svoje delo v ustih učiteljev in voditeljev in v človekovih lastnih ustih, kadar je dorasel nalogi, ki ga je čakala na njegovem življenjskem poprišču.

Izbrišimo v mislih to vlogo besede, to visoko poslanstvo jezika, in vsa zmagoslavna pot človeštva, ves pomen naroda, vsa vrednost tvoja, posámezniik, in moja in nas vseh se razsuje v nič kakor prelepe, varljive sanje; dela pesnikov in umetnikov skopnijo, ponosne zgradbe znanosti in kulture razpadejo v mrak, klici prerokov utihnejo v gluhoti, križ na

Golgoti se pogrezne v pustinja tla, o ljubezni, bratstvu, tovarištvu in zvestobi ne ostane niti spomina več; človek je spet samo zver, ki jo podi bič nagonov v rodnjo in rop. Zakaj vse, kar je višjega, izhaja iz Duha, in Duh je dvojček Besede.

Tega se je človeštvo zmerom zavedalo. Čim plemenitejši in kulturnejši je bil kdaj kak narod, tem zvesteje je spoštoval in gojil svoj jezik in tem ljubosumneje ga je branil; in kolikor dragocenejši je bil kdaj kak človek, toliko manj je dvomil o tem, kateremu jeziku je dolžan zvestobo, za vse, kar mu je dal.

„Jezik“ brez prilastka je namreč zelo odmišljen pojem; da dam tej besedi meso in kri, moram povedati: kateri jezik? Kajti človeštvo govori mnogo jezikov, vsak človek je pa samo enemu dolžnik za vse. Drugi jeziki nam morejo biti znani ali neznani, bližnji ali tuji, koristni ali nekoristni, in utegnejo, po svojem razmerju do nas in po našem razmerju do njih, mnogo ali malo vplivati na nas; jezik z veliko začetnico, tisti, ki nas duhovno ustvarja in oblikuje, jezik, v čigar oblast je vklenjeno naše notranje bitje za nazaj in za naprej, tako da se mu brez usodne pohabe ne moremo odtujiti, je pa izmed vseh samo eden: naš podedovani jezik, jezik naše mladosti, jezik dojmov in doživetij vsega našega življenja, jezik naše vsakdanje okolice, sredi katere rastemo, dozorevamo in odmiramo.

Kakor si ne more nihče izbrati očeta po svojem okusu, tako si ne more nihče svobodno izbrati jezika; vsak ga od nekda ima, zmerom istega, zakaj jezik njegovega naroda ostane tudi zatajen še njegov. Nasledstvo prednikov utriplje v nas; v vseh svojih telesnih in duševnih osnovah smo produkt bivših rodov, ki so nam obenem z ritmom svojih usod, svojega mišljenja in čutenja, svojih nagnjenj in strasti prav gotovo zapustili tudi neke dedne posebnosti v izražanju samega sebe. Okolica jezika, ki je pomagal ustvarjati naše očete, kakor so ga tudi ti od rodu do rodu ustvarjali in hranili v ustih, nas zajame v samem trenutku našega rojstva in nadaljuje svoje tisočletno delo tako rekoč na istih, pripravljenih tleh. Njegov zaklad prehaja v nas iz ust vseh, ki z njimi najprisrčneje živimo, in se utrjuje ob doživljanju in izkušanju vsakega dne; na koncu našega življenja nam je ta jezik kakor živa simfonija osebnih in skupnih usod, osebnega in skupnega gorja in sreče, odraz pokrajin, ki so bile naš dom, okus kruha, ki smo ga jedli, in vina, ki smo ga pili; njegova prva, odločilna posvetitev je pa skrivnostni zakrament, ki smo ga sprejeli iz materinih žil in prs, ta nezatajljivi blagoslov, ki dela, da je naš jezik po krvi naš in da nam ga noben drug jezik ne more nadomestiti, ne tebi, ki zdaj živiš, ne tvojim potomcem, dokler se ga ne napijó iz istega vira, enako težkega od minulosti!

Samo v tem edinem jeziku ima sleherna beseda vso svojo neprimerljivo barvo, samo v njem čutiš njen najgloblji pomen, njeno zmislja polno melodijo, njen čar in njen opoj. Kdor se tega še ni zavedel, naj primerja, kako je „luč“ v vsakem drugem jeziku za senčico drugače svetla, „tema“ drugače črna, „ljubezen“ nekam drugače sladka, „sovrastvo“ drugače nevarno, svetinje „dom“, „človeštvo“, „vera“, „tovarištvo“ za las drugače svete in nedotakljive kakor v slovenščini, in narobe! Te drobne, v svojem vsotnem učinku pa mogočne razlike delajo, da je zmota, če kdo misli, da so jeziki naučljivi in med seboj zamenljivi. Uči se tujega jezika še tako, osvojil si boš samo lupino, jedro se ti bo sesulo na ustnicah; znaj ga še tako dobro, da, doživi ga še tako, zmerom bo izmed vseh jezikov eden, ki si ga najprej, najgloblje, najpopolneje doživel: jezik tvoje krvi, tvoje duše, tvoje najgloblje izpovedi samega sebe. Naj bo območje tega jezika še tako tesno in njegova veljava v širokem svetu še tako neznatna — zate in za vse, ki jim je skupen s teboj, ima kot jezik življenja, izražanja, ustvarjanja in učenja neoporečno prednost, ki je noben drug jezik na svetu, ne tisti, ki ti je mimo njega najbližji, ne tisti, ki je najbolj razširjen, imeti ne more.

Predstavi si, da se iztrgaš iz oblasti tega svojega jezika in ga pozkušaš nadomestiti z drugim jezikom; da to hoté storiš, ali da te postavi vnanja sila v tak položaj. Kaj se zgodi? Prevezel te bo občutek, kakor da bi bilo tvoje bistvo prav tam, kjer se hoče najbolj odpreti, obdano z neprodušno plastjo; občutek, da po vsem, karkoli rečeš, še vedno ostane v tebi nekaj neizgovorjenega — toliko več, kolikor pomembnejše je tisto, kar si hotel povedati, in kolikor bližje je tvoji najgloblji resnici; občutek, da si izgubil velik in važen del svoje moči do vnanjega sveta, da slabotneje dejstvuješ in zaradi tega tudi v manjši meri obstojiš; v vsem, kar izraziš, izpoveš in ustvariš, je nekaj umetnega, nekaj spačenege, nekaj laži. To je občutek duhovnega in npravstvénege zadušenja. Življenje samo je torej vklenilo nastajanje in obstanek vsega najplemenitejšega v nas v okvir prirojenega jezika. Tega okvirja ni moči razbiti, ne da bi se izpremenilo dobro v zlo, svetloba v somrak in polet navzgor v hromo fofotanje; kamorkoli se ozremo po zgodovini, povsod spremljajo samovoljne izpremembe jezikovnih mej pojavi duhovnega in npravstvénege razsula. Spomnimo se le minulih časov: naj je dosegala germanizacija v naših krajih še take uspehe, npravstvénih, duhovnih, človečanskih vrednot ni nikoli ustvarjala, take vrednote je žrla kakor nenasiten zmaj. In danes ta dan pomeni zatiranje slovenskega jezika v Julski Benečiji pred vsem uničevanje duše našega naroda z vsemi njenimi dobrinami vred.

Vse, kar smo priznali vsakemu drugemu jeziku na svetu, velja seveda prav tako o slovenščini. *

Videli smo, kako je jezik v življenju naroda, človeštva in posámez-nika tista mogočna sila, ki dramí duha in ga nosi k popolnosti in svobodi. Ozrimo se zdaj na pot slovenskega naroda, na oplajajoče, ohranjujoče in osvobodilno poslanstvo slovenske besede!

Vidna znamenja tega poslanstva so toliko bolj prepričevalna, ker se začenjajo razmeroma zelo pozno, tako da je vse tisto neudržno vstajánje iz mraka, ki traja pri starih kulturnih narodih že po poldrugi tisoč let in delj, pri nas zgoščeno v bore štiri stoletja. Kultura poljedelskega naroda, ki smo jo prinesli s seboj iz pradomovine, pesmi, pravljice, obredi in zákoni naših davnih dni, vse to je utonilo v tragediji podjarmljenja, ali se je pa od tistih dob izpremenilo pod vplivom nove vere in novih političnih in socijalnih razmer. Brez svoje državnosti, kakor so jo imeli naši sosede in v tistih časih celo še Hrvati in Srbi, brez svojih vladarjev in svojega plemstva, v katerem bi bilo našlo kakršnokoli samoraslo snovanje oporo, smo postali za svet okoli sebe nemo ljudstvo, ljudstvo tlačánov, ljudstvo brez kulturnega obraza. Pest mogočnih je ležala na nas, z vseh strani nas je davila sirova sila. Naš človek ni imel takrat nobene možnosti, da bi se bil s svojim jezikom povzpel do znanja, do moči, do boljšega življenjskega položaja. Zgodovina pomni primere mladih narodov, ki so v enem stoletju take obupne stiske brez sledu izginili s površja zemlje.

Mi smo ostali. Zavetje našega jezika je bilo v cerkvi in pod slamnato streho slovenske kmečke kočé. Božja beseda v slovenskem jeziku, slovenska pesem, beseda slovenske matere, beseda slovenskega tlačána, slovenskega hlapca in slovenske dekle je bila v svojem skritem, ponižnem in zaničevanem, a vendar neizmerno bogatem snovanju tako močna, da je ohranila slovensko dušo, slovensko nprav, slovensko ime in zavest naše krvne skupnosti takrat in v poznejših časih!

Tako je učakal naš jezik svoje prve posvetitve, ki je zmerom v tem, da postane beseda izraz in orodje velike, občečloveške ideje. Ko je v šestnajstem stoletju duh prizadevanj za prenovo cerkve in očiščenje verskih resnic dosegel naše dežele, je tudi bivši ljubljanski stolni kanonik Primož Trubar z Rašice, takrat že izgnanec in pridigar v bavarskem Rothenburgu, prijel za pero ter spisal kot „An Peryatil vseh Slouenzou“ svoj „Abecednik in mali katekizem“, to je, prvo slovensko knjigo! In za Trubarjem prihajajo, kakor da bi jih podzavestno gnalo nekaj močnejšega od reformacijske ideje, vsi ostali protestantovski pisci, na čelu jim Bohorič s prvo slovensko slovnico in Jurij Dalmatin s prvim slovenskim

prevodom Svetega pisma, ki je, če ga tako pogledamo, neprimerno večje dejanje kakor Luthrova biblija; zakaj nemščina je bila pred Luthrom že nekaj stoletij književni jezik, slovenščina pa ob izidu Dalmatinove biblije šele nekaj let! A tu skoraj ne gre za slovstveno ali versko zaslug; samo za to gre in samo to je važno, da so bili ti možje orodje Duha, ki je hotel, s tem, da je dal Slovencem knjigo, poslati našo besedo na njeno zmagovalno pot. V delih naših protestantov je slovenski jezik kakor orel prelétel poltisočletni prepad in postal — to je treba krepko poudariti — glasnik borbene misli, obračajoče se do vseh slovenskih ljudi.

In, naj se zdi na prvi pogled še tako čudno: prav ta višji zmisel se nadaljuje v dobi katoliške protireformacije. Slovenska knjiga, čeprav še vedno zgolj verska, je ostala sredstvo duhovnega dejstvovanja, ki zbira vse, kar govori slovenski jezik, okoli enega, istega gesla. Ni važno, kakšno je to geslo in čemu služi; važne so posledice, ki jih vse to rodi. Če bi bil cesar Ferdinand II., ta zakleti sovražnik protestantizma, le količkaj slutil, da so Hrenovi „Evangelia inu Lystuvi“ člen prav tiste verige kakor Trubarjev „Novi testament“ in Dalmatinova biblija in da vodi ta veriga po zákonu vzroka in učinka v jesenske dni leta 1918., kdo ve, ali se ne bi bil premislil! Tako pa slovenska knjiga raste in raste, in slovenski književni jezik, bodoči jezik slovenskega pesništva, slovenske šole, slovenske kulture in slovenskega javnega življenja, tisti jezik, ki bo naš narod čez tri sto let vstal za njegovo večno pravico do suverennega življenja na naši zemlji in z dvignjenim čelom tvegal vse za vse — ta jezik se počasi zaveda svojega obraza in svoje moči. Množijo se znamenja, da zvaaja naravni zmisel razvoja — ali genij jezika, če hočete — vse to gibanje v usmerjeno strugo. V prepisanih deklamacijah verskih iger, ki jih prirejajo ljubljanski redovniki, napoveduje slovenska drama svoj prihod. Kakor Bohoričeva slovnica, tako je tudi Pohlinova „Kraynska grammatika“ sicer nebogljen korak, a vendarle korak na poti k slovenski znanosti, ki bo našla svoj dom v ljubljanski univerzi. Važen del Pohlinove slovnice je metrika in poetika s tistimi znanimi, čudaško smešnimi zgledi:

„Pisheta, raze, gosi, kopune, koshrune, teleta.“

Ne smejmo se, potrpite. Čez sto let bomo slišali mojstra, ki bo klasične distihe pel.

In že smo v prosvetljeni dobi; v dobi Jurija Japlja, ki se ne zadovoljuje s tem, da jezikovno trebi Dalmatinovo biblijo, ampak prevaja tudi zglede posvetnega pesništva; v dobi „Academiae operosorum“ in Cojzovega omizja, ko si slovenska knjiga osvaja kar nepričakovana

polja vsakdanjega življenja. Toda vnuki očakov, ki zdaj zaradi ljubelega gospodarstva hvaležno segajo po Wolsteinovih „Bukvah od kug inu bolesen goveje shivine“ in Janševem „Popolnoma podvuzhenju za vse zhebellarje“ — ti vnuki bodo brali in razumeli Prešerna.

Baron Žiga Cojz, sin slovenske matere, je bil za one čase mož širokega svetovnega obzorja, pred vsem pa ena tistih redkih, blagoslovljenih natur, ki jim je dano, da znajo ogrevati, izpodbujati in dramiti. Nič čudnega ni, da je nastalo okoli njega ozračje navdahnjenja, ki je oplajalo izbran krožek sodobnikov. Iz tega ozračja sta izšli Linhartovi dramatski presaditvi „Županova Micka“ in „Matiček se ženi“, ki še danes živita na naših odrih, in v tem ozračju je dozorel prvi izvorni slovenski pesnik, Valentin Vodnik.

Za rodovitno slovstveno delavnost tega vedrega, preprostega pevca je z našega vidika posebno značilno to, kako široko je izkušal zasidrati slovensko knjigo v ljudskem življenju. Poznejša prizadevanja, ki gredo ob podpori skoraj vseh naših pisateljev za tem, da bi dosegla s slovensko knjigo slehernega slovenskega človeka in organizirala ves narod v znamenju ustvarjajoče in učeče besede — ta prizadevanja imajo izrazitega predhodnika v Valentinu Vodniku. V „Veliki pratiki“ je ustvaril tip ljudskega koledarja, ki je kasneje zanašal slovensko tiskano besedo v sleherni kmečko hišo; urejeval in pisal je „Lublanske Novize“, prvi slovenski časnik; ko smo v Napoleonovi Iliriji dobili slovensko šolo, je priredil celo skladanico šolskih knjig; da, niti „Babishtva“ in „Kuharskih bukev“ se ni ustrašil. Vendar — najznamenitejše je drugje.

Vsi poznamo „Ilirijo oživljeno“. In koga izmed nas ne presune v dno duše misel, da je ta prvi pesnik, s katerim je postala slovenščina jezik samotvornega umetniškega oblikovanja, začutil potrebo, slaviti vstajenje slovenskega naroda in razumljivo izreči ime njegove svobode!

Ko je Valentin Vodnik zapel „Ilirijo oshivleno“, je bilo Francetu Prešernu že dvanajst let . . .

Nič ne de, da „Ilirija oshivlena“ slavi Napoleona in da se je po njegovem padcu žalostno izprevrgla v „Ilirijo zvelizhano“; duh se je bil razodel v besedi, in beseda je ležala v srcih in čakala, da postane meso. Zakaj kratka, zlata doba Napoleonove Ilirije je zapustila v Slovencih sledove, ki jih ni bilo moči zabrisati. Naj je Avstrija potem še tako vneto iztrebljala vsako sled pravic, ki jih je imel naš jezik v ilirskih šolah in ilirskih uradih, spomina nanje ni mogla zatreti. Slovenski človek je poslej čedalje jasneje in določneje čutil, da mu kaže naša beseda pot v lepše, višje, rodovitnejše življenje, in naš jezik je postajal vse bolj in bolj doneče glasilo obogatele duševnosti, ki je čedalje zavestneje terjala

svobodnega razmaha in vnanjih jamstev za svoboden razmah. Temu razpoloženju se je pridružil romantizem, duhovni tok tedanje Evrope. Slovani, ki jih je bil Herder odkril zahodnemu kulturnemu svetu, so začenjali gibati in iskati medsebojnih stikov; kolikšno hrabrilo je bila za naš mali narod zavest, da nismo sami, ker „največ sveta otrokom sliši Slave“! Mimo tega pa doba romantike ni samo doba modric, ampak tudi doba dejanja, doba Karadorđeve vstaje, grške borbe za svobodo in upora Poljakov proti Rusiji; ti veliki dogodki so zbudili tudi v slovenskem človeku odmev in nemir. Takšno je lice časa, ki nam je dal Franceta Prešerna in njegovo delo.

S svojim neposrednim vplivom in svojimi posrednimi učinki živi Prešernovo delo v nas vseh in bo živelo do zatona slovenske besede. Meje tega premišljevanja so pretesne, da bi se mogli poglobiti v to delo, čigar prečudno vsebinsko in oblikovno ravnotežje še davno ni našlo vrednega tolmača. Najnežnejša čuvstva, najbolj skeleče muke in najtemnejši viharji človeške duše so tu dobili svoj skladni, prečiščeni izraz v jeziku, ki pomeni, ako ga primerjamo s skopimi sredstvi Valentina Vodnika, titanski skok in doni že s polno močjo od najnižje do najvišje oktave. Ugladil in razrasel se bo poslej slovenski jezik še, z lepoto bogatejši ne bo postal nikoli. Dojem Prešernove besede je toli mogočen, da se današnji bralec strmé vprašuje, ali je tu velik človek v nadnaravnem poletu zavzel najvišji vrh slovenskega izraza, ali je pa duh jezika namah raztrgal vse vezi, razvil vso svojo moč in si ustvaril glasnika po svoji podobi. In prav ta pesnik, v katerem je duhovno in oblikovno uresničen vrhunec slovenstva, je kakor nihče drug preroško videl slovensko pot. Zato ga slišimo, kako z bičem posmeha razdeva zaneseno Vrazovo ilirstvo, dobro vedoč, da se more vprašanje, ki ga postavlja Vraz, odločiti šele potem, ko bodo rešena vsa druga vprašanja, v prihodnosti, ki je tudi danes še onkraj gora. Hkratu pa čujemo, kakor razločnejši, mogočnejši in drznejši odmev Vodnikovi „Iliriji oshivleni“, iz ust prav tega svojega duhovnega voditelja tisti moški, strastni, absolutni klic k svobodi, ki je tako pretresljivo lep, da mu v pesništvu vseh narodov ni enakega:

„Največ sveta otrokom sliši Slave!
Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave;
ak' pa naklonijo nam smrt bogovi,
manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim solncem sužnji dnovi!“

Ali ni več ko pomembno, da na vsaki odločilni postaji naše poti, v vsakem velikem trenutku, ko se oduhovljeni val slovenske besede više

zažene in širje razlije, spet in spet zadoni ta klic? Ali je treba več dokazov o poslanstvu slovenske besede?

Mislim, da s Prešernom lahko končamo ta razgled. Zakaj doba, ki prihaja po njem, je že doba uresničevanja njegove oporoke. Legijonarji revolucijskih let so spremljali pesnika k večnemu počitku, in zarja vstajenja narodov mu je sijala v odprti grob. Naš jezik, ki je prav v Prešernovem delu tako veljavno pokazal, da hoče biti jezik kulturnega ustvarjanja, jezik naroda, ki je vreden, da nosi svoj lastni obraz, si po slej osvaja šole in urade, nahaja v svoji zakladnici čedalje več moških besed, se razlega s parlamentarne tribune in z ovenčanega odra na ljudskem taboru, in gradi, posredno ali neposredno, svestno ali podzavestno, slovenstvu podlago in prostor za končno vstajenje. „Tja išče pot, kjer si bomo prosti volili vero in postave!“ Ves narod se oglašča njegovi budnici, in vsi, ki jih je navdahnili k ustvarjanju, se čedalje bolj obračajo do vsega naroda, v globokem spoznanju, da bomo tisti dan, ko posije luč slovenske besede v zadnjo kmečko hišo, z duhom in močjo vsaki nevarnosti kos. Tako se utrjuje tradicija slovenske kulture: biti vsenarodna, biti ljudska. In tako postaja podedovana beseda našemu preprostemu človeku čedalje pomembnejša in dragocenejša, tako neizkorenljivo draga, da moremo z majhnimi izgubami preboleti smotrni pritisk germanizacije, ki se je začel proti koncu minulega stoletja in ki ga je podpirala vsa Nemčija. Da, ta pritisk obrodi pred vsem eno posledico: okrepljenje naše duhovne in gmotne organizacije in poglobljenje naše zavesti. Narod hoče živeti s *svojim* duhom, s *svojo* besedo; narod se brani jezikovne smrti, ki je duhovna smrt; narod čedalje jasneje sluti, da bo njegovo duhovno življenje varno in zagotovljeno, kadar si bo „prost volil vero in postave“.

Tega dejstva si ne moremo nikoli dovolj globoko zapisati v spomin. Ako je našlo geslo svobode v odločilnem desetletju od 1908. do 1918. v Slovencih pripravljena tla, ni bila ta pripravljenost ne sad zgodovinskih tradicij, ne posledek mrzlih političnih ali gospodarskih presodkov. Slovenski narod je stopil v Jugoslavijo v imenu svojega slovenskega jezika, v imenu slovenske kulture, to je — v imenu Duha.

V vsem tem času od Prešerna do danes ni bilo na njivi našega jezika niti enega globokega orača in širokega sejalca, ki ne bi bil v tej ali oni obliki, če ne naravnost, pa vsaj v prisposodbi, izpovedal svoje vere, da vodi zmisel slovenske besede v svobodo. Vrsta od Frana Levstika, Jenka, Jurčiča in Stritarja do Gregorčiča in Aškerca, Cankarja in Župančiča je v tem pogledu veriga, enako strnjena kakor jasna zavest njih vseh, zaradi česa hočemo svobodo in kaj pričakujemo od nje. Kakor so starejši

izmed njih vroče sočuvstvovali z osvobodilnimi boji naših južnih bratov, tako je vsako naslednje pokolenje slovenskih tvorcev z živo močjo svoje besede spet in spet krepilo v narodu zavest, da nas veže s Srbi in Hrvati skupna usoda in da pomeni ta usoda skupno pot. Z mirno vestjo smemo reči: vstaja duhov na pragu svetovne vojne je bila pri nas le zato mogoča, ker je bila v popolnem skladu z zmisлом in poslanstvom slovenske besede.

Seveda: od Prešerna do Levstika pa do naših dni so stali slovenski pesnik, slovenski pisatelj in slovenski znanstvenik na čelu odpora proti tisti sentimentalni neučakanosti peščice, ki je je v napačnem pojmovanju stvari silila na tako imenovano „jezikovno ujedinjenje“. To je popolnoma naravno. Kdor živi v najintimnejšem ozračju narodove besede, zmerom prevzet od njenega dihanja, temu je njeno poslanstvo glas, ki nikoli ne utihne; ta ve, da je materina beseda last vsega naroda in da pomeni odvrnitev od te besede iznevero narodu in zatajitev Duha. Zato je slovenska književna in kulturna javnost prav tako enodušno odbijala vsako izrivanje slovenskega jezika, kakor je enodušno hotela in pozdravila združitev s Srbi in Hrvati v jugoslovansko državo. Brez naroda, samo z Vrazi, Majarji in njihovimi nasledniki, bi za nas te združitve nikoli ne bilo.

In če danes nekateri spet postavljajo to vprašanje, kakor da bi bilo moči z njegovo tako ali tako rešitvijo odkupiti zanemaro premnogih drugih, nerešenih vprašanj, ki škripljejo med kolesjem naše mlade skupnosti, bodimo mirni. Vprašanje slovenskega jezika ni vprašanje, ki bi ga mogla veljavno rešiti politika, niti ne navadno kulturno vprašanje, ampak izključno vprašanje življenjske moči tega jezika, vprašanje razvoja v stoletjih in stoletjih, vprašanje, ki ga bo odločil čas nad pozabljenimi grobovi tistih, ki ga postavljajo. Jezik živi, dokler se ne izživi. Po železni naradni neogibnosti vrši svoje poslanstvo, dokler ga ni izvršil.

In poslanstvo naše besede še davno ni končano. Nemogoče je, da bi pomenila Prešernova prerokba samo razbitje nemškega jarma in ne tudi višje, najvišje izpolnitve v Jugoslaviji naše vere in naših sanj, v prosvetljeni, umirjeni, z duhom močni Jugoslaviji, v kateri bodo vse dobre sile složno in neovirano dovrševale delo človečanske oplemenitve, delo *duhovnega* osvobojenja iz jarma nevednosti, sebičnosti in materialističnega šušmarstva na rovaš večnih dobrin.

V tem znamenju plove ladja slovenske besede naprej. In nikoli, za nobeno ceno, *nikomur in ničemur na ljubo* ne more biti govora o tem, da bi zgrnila jadra.